DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-95.2021.11>

УДК 7.077-053.6

*Аліса Тараканова,
хореограф, провідний фахівець,
Відмінник освіти України,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4830-6602*

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджено зміни, які відбуваються в освітній галузі і призводять до вагомих зрушень в системі навчально-виховної роботи з художньо-естетичного виховання учнівської молоді, зокрема засобами мистецької освіти.

Проаналізовано підходи науковців щодо тлумачення понять «культура», «мистецтво», «мистецька освіти» та ін.

Висвітлено ставлення педагогічних колективів загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти до процесу формування особистості пов'язаного з різнобарвним творчим розвитком вихованців.

На прикладі проведеної дослідно-експериментальної роботи в Центрі художньо-хореографічної освіти «Барвінок» актуалізовано важливість мистецтва в художньо-естетичному вихованні учнівської молоді.

Ключові слова: мистецтво, види і жанри мистецтва, мистецькі дисципліни, художня творчість, культура, естетичне виховання.

Постановка проблеми. Сучасний етап життя України характеризується політичними, економічними та духовними змінами. Соціальне оновлення суспільства передбачає активізацію духовного потенціалу народу, який реалізується в естетичній культурі. Естетична культура, як суспільне явище, трансформується і транслюється на суб'єктивно-особистісному рівні. Цей процес пов'язаний із різнобічним творчим розвитком індивідуальності, оволодінням нею різними сторонами культури, формуванням морально-етичних орієнтирів на основі пріоритету загальнолюдських цінностей.

За сучасних умов, коли відбувається зміна ціннісних орієнтацій в суспільстві, будується національна держава, відроджується національна

культура, відчутна потреба в активізації виховних факторів, які проявляються дуже суперечливо. Завдання педагогічних колективів художньо-естетичного напрямку – формувати всебічно гармонійно розвинену особистість, виховувати в ній зацікавленість до культурної спадщини свого регіону, розвивати творчі здібності вихованців через залучення їх до історії розвитку українського мистецтва, знайомити їх з традиціями та джерельними витоками національної культури різних регіонів нашої держави та зарубіжжя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості досліджували у своїх наукових працях Л. М. Масол, О. П. Рудницька, О. А. Комаровська, Л. О. Хлебникова, С. А. Ничкало та ін. Художню культуру як найважливішу складову формування творчої особистості розглядають Н. Є. Миропольська, О. В. Гайдамака, В. В. Рагозіна, Н. О. Зеленська, О. С. Афоніна, А. Г. Лягущенко та ін.

З огляду на це проблема формування особистості учня засобами мистецької освіти не виникла на порожньому місці, а навпаки, як засвідчують наукові дослідження українських вчених, набуває актуальності.

Мета статті – на прикладі проведеної дослідно-експериментальної роботи в Центрі художньо-хореографічної освіти «Барвінок» довести важливість мистецтва в художньо-естетичному вихованні учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна наука визначає культуру як певний рівень розвитку людської діяльності в її якісних категоріях. Реальним базисом людини є сукупність її суспільних за своєю природою ціннісних орієнтацій, що реалізуються у процесі діяльності. Ґрунтуючись на такому підході, сучасна наука визначає культуру як «певний рівень розвитку людської діяльності в її якісних категоріях» [8, с. 7]. Культура є специфічною характеристикою суспільства, зокрема розвитку творчих сил і здібностей особистості. Культуру, як правило, поділяють на матеріальну і духовну – а точніше – естетичну культуру, оскільки естетика вивчає два

взаємопов'язані кола явищ: сферу естетичного, як специфічне виявлення ставлення людини до світу і сферу художньої діяльності людей.

При формуванні естетичної культури особистості значне місце посідає її зацікавленість художньою творчістю. Саме художня творчість представляє в собі свідому, активну діяльність людини, в якій особливе місце посідає формування естетичної культури дітей. В сучасному суспільстві, для якого характерні багатобарвна культурна мозаїка, широке впровадження інформаційно-комунікативних технологій, потужний інформаційний потік, виникає нагальна потреба у вихованні культурної людини, що вміє виявити свою унікальну самобутність і визначати національні цінності країни.

Провідне місце в естетичному вихованні підростаючого покоління належить мистецтву, своєрідність, специфіка і суттєвість якого складається з того, що воно є концентрованим вираженням особистістю свого відношення до дійсності в різноманітних сферах художньої творчості. Мистецтво, яке не підсилене естетизацією життя, поступово втрачає свій високий суспільний смисл – починає превалювати розважальна його функція, що ми спостерігаємо сьогодні. Крім того, виникає напрямок, який «естетизує» потворне, низьке, зле (сучасний кіноекран, телепрограми, інтернет, які часто деполітизують деморалізацією змісту творів) з їх підтекстом: стань і ти таким сильним, жорстоким, що на жаль спонукає молодь цьому наслідувати. Художня культура саме через мистецтво розкриває багатий світ духовної культури людства в розмаїтті її жанрів, стилів, спираючись на досягнення української культури, її своєрідність і внесок у світову культурну спадщину. На сьогодні це питання стає дуже важливим і потребує особливої уваги до розвитку художніх якостей у кожної дитини. Як наголошував видатний психолог Олександр Мелік-Пашаєв «Дитяча творчість існувала завжди у своїх первинних формах: звукоритмічні і словесні імпровізації, які супроводжувалися мімікою, жестом і танцем, – зародиш багатьох мистецтв...» [4, с. 6]. Вплив мистецтва зумовлюється тим, що художні твори можуть опосередковано передавати найінтимніші процеси внутрішнього життя

особистості, розкривати складний комплекс її свідомих і несвідомих реакцій. Проникнення у глибинний зміст мистецтва, який передає гра на музичних інструментах, пластичний ритм танців, ритм поезії тощо, вимагає від особистості роздумів, певних переживань, що пов'язані як з об'єктивною реальністю існування твору, так із внутрішнім станом сприймаючого. Потреба у спілкуванні з мистецтвом виникає під дією прагнення людини духовно усвідомити внутрішній і зовнішній світ, уявити його як предмет, в якому вона впізнає своє особистісне «Я». Під впливом художніх образів безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні, гуманні. Отже, своєрідність мистецтва полягає в тому, що воно потребує від сприймаючого здатності відчувати красу твору, вміти відчувати його художній зміст у площині своїх можливостей.

Формування особистості та її ідеалів засобами мистецтва висуває високі вимоги до художньої творчості у закладах освіти. Естетичному вихованню в усі часи приділялася значна увага, його важливою складовою частиною вважають предмети мистецтва. Розуміємо «мистецтво» як одну із форм суспільної свідомості, за допомогою якої люди відображають об'єктивну реальність. Воно впливає на організацію життєдіяльності, пробуджує внутрішні духовні стимули, забезпечує активне співпереживання і взаєморозуміння в колективі. Мистецтво є невід'ємною частиною розвитку української спільноти, воно завжди відгукується на політичні події в Україні, стає каталізатором патріотично загострених мистецьких ідей. Мистецтво наповнює вільний час вихованців соціально цінним змістом, задовольняє їхні інтереси і потреби, сприяє різнобічному розвитку. Розвиток цивілізації міцно пов'язаний з удосконаленням технологій не тільки у виробництві, але і в системі навчання. Впровадження нових форм навчання особливо гостро необхідне в системі навчання. І в цьому процесі важливе місце відводиться також мистецтву. Формування особистості та її ідеалів засобами мистецтва висуває високі вимоги до художньої творчості в закладах освіти. Своєрідність, специфіка і суттєвість мистецтва складається з того, що воно є концентрованим вираженням особистістю, в різноманітних жанрах і видах

мистецької творчості, свого відношення до дійсності. Провідною тенденцією розвитку сучасного наукового знання і рушійною силою загальної орієнтації освіти є процеси інтеграції, які спричинили зміни і у формуванні інтегративних явищ у системі мистецької освіти. Багато дослідників ХХ ст. (Л. Масол, Т. Крижанівська, Г. Шевченко, О. Комаровська, Л. Гайдамака та ін.) наголошують на тому, що мистецька освіта і виховання підростаючої особистості мають базуватися на принципі взаємодії різних видів мистецтва, позаяк тільки в сукупності всіх почуттів у свідомості дитини відтворюється цілісна картина життя. У статті 21 «Спеціалізована освіта» Закону України «Про освіту» вказано, що мистецька освіта може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері під час навчання [2]. Донедавна у загальноосвітніх навчальних закладах України різні види мистецтв (музика, образотворче мистецтво, хореографія, театр тощо) вивчалися автономно. Проте досвід показує, що диференційоване викладання цих предметів не створювало достатніх умов для досягнення учнями цілісності світу – основи дитячого світосприйняття. Зі вступом до школи часто ця цілісність руйнується через кордони між окремими предметами і в результаті знання, які здобувають діти, мало пов'язані між собою. Тому в усі часи вихованню особистості засобами мистецтва надавалося провідне значення, оскільки воно, синтезуючи в собі істину, красу, добро, в руках педагога є найкращим знаряддям для формування людини-мислителя, людини-цінителя, людини-творця.

В нашій державі склалися певні традиції в художньому вихованні. Показником цього виступає діяльність значної кількості творчих колективів, які проводять велику роботу з художньо-естетичного виховання в загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних і вищих навчальних закладах. Важливим засобом художнього виховання є залучення учнівської молоді до аматорської творчості у сфері видів мистецтва, центрами яких стали позашкільні заклади освіти України. Як правило, саме на їх базі художні колективи стають творчими лабораторіям по створенню нових технологій,

форм і методів навчання, що сприяє виникненню нових типів позашкільних освітніх закладів, творчих об'єднань. В художньо-естетичному вихованні учнівської молоді провідна роль належить видам і жанрам мистецтва, як найдієвішому засобу духовного збагачення особистості, спілкування з яким – це завжди розвивальний процес. Саме в цьому процесі освітні заклади мистецького напрямку відіграють важливу роль, оскільки мистецькі дисципліни, що викладаються в них, надають можливість опанувати обраним видом мистецтва. Однак, головним у практичній діяльності художніх дитячих колективів закладів освіти залишається зміст навчального матеріалу і можливість здійснювати освітній процес на практиці диференційовано, з використанням різних організаційних форм роботи: урок, заняття, гурткова робота, клубна робота, індивідуальні заняття, курси, концерти, виставки тощо. Естетичне сприймання дійсності реалізується викладачем також на заняттях з навколишнім світом під час екскурсій, участі у різноманітних мистецьких заходах тощо. Педагогічні колективи різних типів навчальних закладів загальноосвітніх, позашкільних, вищих мають можливість вибирати сьогодні модель закладу, модель навчально-виховної системи, інноваційні технології, сучасні форми, методи навчання, спираючись на наукові дослідження, розробки тощо. Правильний вибір педагогічного колективу починається з усвідомлення того, що здійснити суттєві перетворення в соціальній, економічній, культурній сферах життя, побудувати демократичне суспільство може життєдіяльна, творча особистість з високою культурою мислення та культурою почуттів на основі постійного духовного самовдосконалення. З метою виховання й розвитку такої особистості було створено інноваційну виховну модель художньо-естетичної освіти і виховання в основу якої було покладено досвід навчально-виховної роботи педагогічного колективу Вінницького міського Центру художньо-хореографічної освіти дітей та юнацтва «Барвінок». Саме Центр «Барвінок» діє як нова модель позашкільного закладу, що відстежує, досліджує, аналізує, розробляє і впроваджує технології виховання та навчання вихованців через красу, добро,

духовність і формує потребу до постійного самовдосконалення на основі творчості дитини засобами народного мистецтва (танець, пісня), декоративно-вжиткового мистецтва. Так, відповідно до Наказу МОН України №1266 від 31.12.2009 [5] на базі Вінницького міського Центру художньо-хореографічної освіти «Барвінок» з метою створення інноваційної системи художньо-естетичної освіти, в умовах позашкільного навчального закладу, реалізації творчого пошуку педагогічних працівників мистецького спрямування проводилась експериментальна робота з 2009–2015 рр. науковим керівником якої була призначена доктор педагогічних наук О. А. Комаровська).

Як інноваційний позашкільний заклад Центр «Барвінок» поєднує в собі традиційні форми навчання (гуртки) з формами класно-урочної системи: уроки проводяться за спеціальним навчальним планом, який складається як з хореографічних дисциплін, так і з комплексу дисциплін, що синтезує суміжні види мистецтва. Сучасний педагогічний пошук має у своєму доробку багато цікавих та оригінальних ідей, в основі яких лежить синтез вікового досвіду з новим сучасним змістом навчання та виховання, що спрямований на формування особистості, здатної не лише оцінювати соціальні зміни у навколишньому світі, а й активно діяти у суперечливих життєвих ситуаціях на основі гармонії людських стосунків, толерантності, естетичних та етичних вчинків і діяльності в цілому). Основною метою та головним завданням дослідно-експериментальної роботи стало створення моделі позашкільного навчального закладу, який би забезпечував створення оптимальних психолого-педагогічних умов для розвитку соціально адаптованої особистості, здатної до реалізації власних можливостей. В процесі проведення експерименту було проаналізовано стан розробки проблеми у науковій літературі; визначено сутність та структуру виховного простору; обґрунтовано основні аспекти його створення у позашкільному навчальному закладі; розроблено критерії, показники, діагностику ефективності виховного простору у позашкільному навчальному закладі; розроблено і науково обґрунтовано організаційно-педагогічні основи створення виховного

простору позашкільного навчального закладу як чинника соціалізації дітей і молоді та перевірено їх ефективність; розроблено відповідні методичні рекомендації щодо створення виховного простору позашкільного навчального закладу.

Результати дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток художньо-творчої особистості засобами взаємодії різних видів мистецтва в умовах нової моделі позашкільного навчального закладу Вінницького міського Центру художньо-хореографічної освіти «Барвінок» отримали схвалення вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України і рекомендовані до поширення досвіду педагогічно-мистецької діяльності в позашкільних закладах художньо-естетичного напрямку системи освіти. Досвід навчально-виховної роботи Центру «Барвінок» був взятий за основу для видання збірки комплексних програм мистецького спрямування, що зумовило вихід на новий концептуальний рівень гурткової роботи у позашкільних закладах освіти.

Спрямованість змісту програм на активний розвиток у дітей емоційно-естетичного і етично оцінювального відношення до дійсності, емоційного відгуку на красу та гармонії та проведена експериментально-дослідна робота довела, що саме твори мистецтва вирішують завдання єдності виховання і освіти, поєднують практичну роботу з розвитком здібностей та обдарувань дітей шкільного віку. Вихід на новий концептуальний рівень гурткової роботи у позашкільних закладах освіти зумовив пошук таких принципових систем, які забезпечують особистісно-суб'єктивний фактор при створенні навчальних програм для кожного закладу окремо, надав можливість як найкраще реалізувати задачі мистецької освіти, враховуючи вікові та фізичні особливості дітей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, можливості мистецтва, різноманітність видів і жанрів в освітньому процесі не вичерпні. Саме взаємозв'язок між ними забезпечує цілісність і гармонічність особистості, створює специфічну художню атмосферу для її естетичного

сприйняття, є вагомим фактором, що поєднує фізичний та естетичний розвиток. Завдання мистецьких колективів – формувати всебічно гармонійно розвинену особистість, виховувати в ній зацікавленість до культурної спадщини свого регіону, розвивати творчі здібності вихованців через залучення їх до історії розвитку українського народного мистецтва. Проведене дослідження доводить, що мистецька освіта – це потужне джерело творчого потенціалу країни, оскільки формує мислення учня у ракурсі взаємодії та взаємозбагаченні всіх національних культур, завдяки чому особистість стає більш готова до розуміння трансформаційних процесів, які відбуваються в Європейському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виховання естетичної культури школярів: навчальний посібник / Зязюн І. А., Миропольська Н. Є. та ін. К.: ІЗМН, 1998. 156 с.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Комаровська О. А. Художній образ як вектор створення художньо-освітнього простору мистецького навчального закладу. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 9. С. 210–215.
4. Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности. М.: И-во «Знание», 1981. 95 с.
5. Наказ МОН України № 1266 від 31.12.2009. URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-02-19/5116/nmo-86.pdf>
6. Позашкілля. Комплекс програм мистецького спрямування / Комаровська О. А., Бойко П. А. та ін. К.: ТОВ Видавництво «Шкільний світ», 2013. 63 с.
7. Розвиток художньо-творчої особистості засобами різних видів мистецтва: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / упор. Шалапа С. В. Київ 16-17 квітня 2021: НАКККиМ. 216 с.
8. Рудницька О. П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості». Художня освіта і проблеми виховання. К.: ІЗМН, 1997 с. С. 3–9.
9. Хореографічна та театральна культура України: педагогічні та мистецькі виміри: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції /упор. А. М. Підлипська, м. Київ, 18-19 квітня 2013 р. Ч. І. КНУКиМ, 2013, 331 с.
10. Художня освіта і проблеми виховання молоді», збірник наукових статей /кол.авт.: Рудницька О. П., Уланова С. І. та ін. К.: ІЗМН, 1997. 164 с.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021

Alisa Tarakanova. Art education and its importance in the formation of creative personality.

The article examines significant changes that occur in the field of education and lead to significant changes in the system of educational work with artistic and aesthetic education of young students, in particular through art education. The way of formation of the attitude of pedagogical collectives of general educational and out-of-school educational institutions to the process of formation of the personality connected with the multi-colored creative development of pupils is described.

The importance of art in art and aesthetic education of studying youth is actualized, based on the example of the experimental research in the Center of art and choreographic education «Barvinok».

Keywords: art, art types and genres, art disciplines, artistic creativity, culture, aesthetic education.

REFERENCES

1. Vy`xovannya estety`chnoyi kul`tury` shkolyariv: navchal`ny`j posibny`k / Zyazyun I. A., My`ropol`s`ka N. Ye. ta in. K.: IZMN, 1998. 156 s. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrayiny` «Pro osvitu» vid 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
3. Komarovs`ka O. A. Xudozhnij obraz yak vektor stvorenniya xudozhn`o-osvitn`ogo prostoru my`stecz`kogo navchal`nogo zakladu. Pedagogichna osvita: teoriya i prakty`ka : zb. nauk. pr. Kam'yanecz`-Podil`s`ky`j , 2011. Vy`p. 9. S. 210-215 [in Ukrainian].
4. Mely`k-Pashaev A. A. Pedagogy`ka y`skusstva y` tvorchesky`e sposobnosty`. M.: Y`-vo «Znany`e», 1981. 95 s. [in Russian].
5. Nakaz MON Ukrayiny` # 1266 vid 31.12.2009. URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-02-19/5116/nmo-86.pdf> [in Ukrainian].
6. Pozashkillya. Kompleks program my`stecz`kogo spryamuvannya / Komarovs`ka O. A., Bojko P. A. ta in. K.: TOV Vy`davny`cztvo «Shkil`ny`j svit», 2013. 63 s. [in Ukrainian].
7. Rozvy`tok xudozhn`o-tvorchoyi osoby`stosti zasobamy` rizny`x vy`div my`stecz`tva: zbirny`k materialiv Mizhnarodnoyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi / upor. Shalapa S. V. Ky`yiv 16-17 kvitnya 2021: NAKKKiM. 216 s. [in Ukrainian].
8. Rudny`cz`ka O. P. My`stecz`tvo u konteksti rozvy`tku duxovnoyi kul`tury` osoby`stosti». Xudozhnya osvita i problemy` vy`xovannya. K.: IZMN, 1997 s. S. 3–9. [in Ukrainian].
9. Xoreografichna ta teatral`na kul`tura Ukrayiny`: pedagogichni ta my`stecz`ki vy`miry`: zbirny`k materialiv Vseukrayins`koyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi /upor. A. M. Pidly`ps`ka, m. Ky`yiv, 18-19 kvitnya 2013 r. Ch. I. KNUKiM, 2013, 331 s. [in Ukrainian].

10. Xudozhnya osvita i problemy` vy`xovannya molodi», zbirny`k naukovy`x statej /kol.avt.: Rudny`cz`ka O. P., Ulanova S. I. ta in. K.: IZMN, 1997. 164 s. [in Ukrainian].